

Vuk'uzenzele

Produced by: Government Communication & Information System (GCIS)

English/Tshivenda

Tshimedzi 2021 Khandiso 1

COVID-19 vaccines: Your questions answered
Page 5

STAY SAFE
VACCINATE TO SAVE SOUTH AFRICA
TOGETHER WE CAN BEAT THE CORONAVIRUS

MukapuZA, a new food range for diabetics
Page 11

COVID-19 cases declining but don't wait to vaccinate

PRESIDENT CYRIL RAMAPHOSA has moved South Africa to Adjusted Alert Level 2 and encouraged citizens to get vaccinated.

Restrictions on movements of people and gatherings have been eased in South Africa following a steady decline in new COVID-19 infections.

This was announced by President Cyril Ramaphosa during an address to the nation recently. The President announced the move from Adjusted Alert Level 3 to Adjusted Alert Level 2 of the lockdown.

The President said the decrease in the number of new infections across the country spurred the decision to move the country to a lower level of restrictions.

“While the third wave is

not yet over, we have seen a sustained decline in infections across the country over the last few weeks.”

President Ramaphosa said that after thorough consultations, Cabinet decided on the following measures for Adjusted Alert Level 2:

- The hours of curfew now start at 11pm and end at 4am.
- Non-essential establishments like restaurants, bars and fitness centres must close by 10pm to allow their employees and patrons to travel home before the start of the curfew.
- All gatherings have been

Cont. page 2

To read Vuk'uzenzele download the GOVAPP on:

Search for SA Government on Google playstore or appstore

CONTACT US

Vuk'uzenzele

@VukuzenzeleNews

Website: www.gcis.gov.za

Email: vukuzenzele@gcis.gov.za

www.vukuzenzele.gov.za

Tel: (+27) 12 473 0353

Tshedimosetso House:

1035 cnr Frances Baard and Festival streets, Hatfield, Pretoria, 0083

FREE COPY NOT FOR SALE

Mashango a BRICS ndi a ndeme kha nyaluwo ya Afrika Tshipembe

Nga n'waha wa phanḁa ha khetho dza u thoma dza demokirasi, Muphuresidennde Vho Nelson Mandela vho n'wala tshitori kha *Foreign Policy magazine* nga ha mbekanyamaitete ya vhumatshelo ha vhukonani hashu na vha mañwe mashango ya Afrika Tshipembe.

Vha tshi humbula nga tshanduko ya zwipikwa zwa shango ye ya ḁa musu hu tshi fhela Nndwa ya vhukati ha mashango, vho n'wala zwa uri mashango a ḁo fanela u "khwinisa mbuelo dza" arali a tshi khou ṭoḁa u kaṅa mbuelo inwe na inwe kha vhukonani ha dzitshaka.

U bva tsha tshanduko dze dza vha hone nga 1994 musu ri tshi dzhia tsho ya u awela hu si kha muvhuso wa tshitalula fhedzi, fhedzi na kha ndavheleso ya vhusaka ha dzitshaka kha vhaḁa vha, mbekanyamaitete ya u konana na vha mañwe mashango ya Afrika Tshipembe yo bvela phanḁa na u sumbedzwa nga kha u "khwinisa mbuelo" honohu.

Zwipikwa zwa Mbekanyamaitete yashu ya u konana na vha mañwe mashango ndi ṭhanganyo ya dzhangano ya ikonomi ya polotiki, u lwela mveledziso ya Afrika, nyambedzano dzo fhambanaho na ṭhuthuwedzo ya demokirasi, mulalo na pfanelo dza vhathu.

U itela u swikelela zwenezwo, ro vhumba vhusaka ha maano na mashango oṭhe a Tshipembe a mbuelo ṭhukhu na tshumisano i vhuendzaho vhoṭhe kha mashango a Devhula.

U ṭanganela na tshigwada tsha mashango a BRICS nga n'waha wa 2010 zwo vha zwa ndeme kha nndwa yashu ya u lwela u khwinifhadza zwi-

pikwa zwashu zwa ndeme zwa mveledziso ya lushaka nga u vhumba mbofho dzo khwaṭhaho na ikonomi dzine dza khou aluwa dzine dza vha dza ndeme dza ngei kha la Brazil, Russia, India na la China.

Hu khou humbulelwa uri mashango a BRICS a vhumba heneḁa kha 41% ya vhadzulapo vha lifhasi nahone a bveledza heneḁa kha 24% ya zwibveledzwa zwa fhanohayani lifhasini na inwe 16% ya mbambadzo ya lifhasi. Ro kaṅa mbuelo dza u vha muraḁo wa tshigwadza itshi tsha ndeme, tshi vhoneḁa nga maanḁa kha sia la tshumisano ya zwa ikonomi.

Mbambadzo yo fhambanaho yo aluwa, nga maanḁa kha la China na la India, na thengiselonnda ya thundu ya ndeme khathihi na tshumisano yo khwaṭhaho ya u ṭunda thundu yo bveledzwa. Mashango a BRICS a khou bvela phanḁa na u vha zwiko zwa ndeme zwa vhubindudzi thwii ha mashango a nnda kha zwa ndeme zwi ngaho zwa migodi, zwa dzigoloi, vhuendzedzi, fulufulu li vusuludzeaho, tshumelo ya zwa masheleni na zwa IT.

Tsenguluso ya u vha hashu muraḁo wa mashango a BRICS ya 2018 nga vha khamphani ya Deloitte ya tshumelo ya maṭhakheni yo dzhiela nzhele uri vhashumisani vha mashango a BRICS

"vho vhumba masheleni a u thoma mabindu kararu shangoni zwi tshi vhambedzwa na minwahani ya sumbe ya phanḁa ha n'waha wa 2011". Mbulungelo na thandela hedzi nga murahu zwo livhisa kha tsiko khulwane ya mishumo.

U bva tshe ha sikwa Bannga Ntswa ya Mveledziso, ine ofisi yayo ya dzingu ya vha Johannesburg, Afrika Tshipembe lo vha muvhuelwa kha thikhedzo ya zwa masheleni na ya zwa thekhinolodzhi kha thandela dza zwa vhuendzedzi, fulufulu lo kunaho, tsireledzo ya mupo, themamveledziso ya zwa maḁi khathihi na phungudzo ya u fhala ha gesendugi shangoni.

U bva tshe ha ṭaha dwadze la COVID-19, Afrika Tshipembe lo no wana ndambadzo ya masheleni a linganaho R28 bilioni u bva kha Bannga Ntswa ya Mveledziso nga fhasi ha Mbekanyamushumo ya Khadzimiso ya masheleni ya Shishi ya COVID-19 u itela u lwa na dwadze na u tikedza mbuedzedzo ya ikonomi yashu.

Ho vha na tshumisano khulwane vhukati hashu na vhashumisani vha mashango a BRICS kha u wana tshishumiswa tsha u ḁitsireledza na tshumisano kha tswikelo ya khaelo na netshedzo.

Ro dzhenela guvhanganano la vhu13 la mashango a BRICS zwenezwino, he ma-

shango a BRICS a tendelana u khwaṭhisa tshumisano u itela u lwa na vhuwadze ha COVID-19 na u ḁivhisa thikhedzo ya zwa polotiki na zwiko zwa masheleni zwi khou ṭoḁeaho kha phindulo ya ndugiselo dza malwadze ane a kha ḁi ḁa.

Hezwi zwi katela u thomiwa ha Senthara ya Mveledziso na ṭhoḁisiso nga ha Khaelo ya mashango a BRICS i shumaho nga kha vidio na Sisiteme ya Tsivhudzo nga u ṭavhanya yo ṭanganelaho ya mashango a BRICS u itela u bvumba ṭhaho ya malwadze a phirela a tshifhingani tshi ḁaho.

Huñwe fhethu ha ndeme ha thendelano ho vha hu kha ṭhogomelo ya roṭhe ya mañwalo a lushaka a muhalelo na sisiteme dza ndingo dza COVID-19 – zwithu zwine zwa ḁo vha zwa ndeme kha madalo a u pfuka mikano tshifhingani tshi ḁaho.

Muhumbulo wa tshumisano i vhuendzaho roṭhe u ḁo vha wa ndeme nga maanḁa kha mbuedzedzo ya ikonomi ya lifhasi, hune mveledziso i sa lingani ya amba uri mañwe mashango a ḁo vhuvela ngonani nga u ṭavhanya, ngeno mañwe a tshi ḁo vha o salela murahu.

Nga thikhedzo kha mbuedzedzo ya ikonomi, vashumisani vha mashango a BRICS vho tendelana u khwaṭhisa tshumisano kha sekithara dza zwa khemikhaḁa dzi fanaho na muḁagasi, saintsi, ḁivhakhomphyutha (IT), thekhinolodzhi na vhutumbuli, vhumili na nyaluwo ya zwa ikonomi. Hedzi ndi dzone sekithara dza ndeme dzo bulwaho kha Pulane ya Mvusuludzo na Mbuedzedzo ya Ikonomi ye ya ḁivhadzwa n'waha wo fhelaho.

Tshumisano na mañwe mashango a BRICS, nga maa-

ndesa kha zwi kwamaho ṭhoḁuluso dza vhutumbuli, i ḁo thusa u ṭavhanya mveledziso ya ndowetshumo ya shango lahu na u ri thusa u swikela zwipikwa zwa thekhinolodzhi ntswa kha matshilele ashu.

Kha fhungo ili, nyambedzano dzo itwa u mona na tsiko ya fhethu ho dzudzanywaho ha mashango a BRICS ha u kovhelana mashumele a khwinḁe, nḁivho na vhusila, zwi tshi katela na tshumisano ya fhethu ha thekhinolodzhi hu swikeleleaho nga tshishavha.

Vhashumisani vha mashango a BRICS vho tendelana uri mashango a khou bvelelaho a khou ṭoḁa thuso uri a kone u swikela Zwipikwa zwa Mveledziso i Bvelelaho ya UN, na uri mashango a netshedzo a fanela u ṭhonifha ndingedzo dzao kha ili fhungo. Hezwi ndi zwa ndeme nga maanḁa kha muhumbulo wa mushumo wa kilima.

U fana na mashango manzhi, Afrika Tshipembe li khou ṭoḁa u bvela phanḁa kha gondo la mveledziso ya khaboni i katelaho, i bvelelaho nahone ine ya dzhiela nṭha tshiimo tshashu sa shango li khou bvelelaho.

Kha minwaha hei ya 11 u bva tshe ra vha muraḁo wa mashango a BRICS, u vha muraḁo hashu ho ṭuṭuwedza zwihulwane dzangalelo lahu la lushaka. U vha muraḁo wa mashango a BRICS zwo khwaṭhisa vhuimo hashu sa ha ikonomi ya ndeme i khou aluwaho.

Zwo ri nea tswikelo kha mbekanyamaitete na vhukoni na nḁivho ya ikonomi khulwane nahone dzine dza vha hone, khathihi na tswikelo kha thikhedzo ya Bannga ya Mveledziso ya Lushaka.

Zwo khwaṭhisa mishumo yashu u mona na shango loṭhe, nga maanḁa kha tshanduko ya zwiimiswa zwinzhi.

Rovhuelwakhau vhatshipiḁa tsha ipfi lo ṭanganelaho li lwelaho u khwaṭhisa nzu-dzanyo ya lifhasi yo ḁitikaho nga ṭhonifho ya roṭhe na vhuvhushahoṭhe hu linganaho ha mashango.

Mashango a BRICS ndi a ndeme zwihulwane kha shango lahu, nahone a ḁo bvela phanḁa na u vha a ndeme lwa tshifhingana tshilapfu tshi ḁaho.

Mbudziso dzavho nga ha khaelo dza COVID-19 dzo fhindulwa

Allison Cooper

Zwazwino musiki Mbekanyamu-shumo ya muhaelo wa Vhulwadze ha Tshitzhili tsha Corona (COVID-19) ya Afrika Tshipembe i maṭhakheni, vha Vuk'uzenzele vho dzhia mafhungo u bva kha Muhasho wa Mutakalo wa Lushaka u itela u kona u fhindula mbudziso dza tshitshavha dzo dowealeho dza nga ha khaelo.

Mbudziso: Khaelo ya COVID-19 i nga vhanga vhwadze ha COVID-19 kana ya ita uri ndi vhe o kavhiwaho?

Phindulo: Hai. A hu na na khaelo na nthihi yo shumiswaho Afrika Tshipembe ine ya vha na tshitzhili tshi tshilaho tshine tsha nga vhanga COVID-19. Ngauralo i nga si vhangwe tshitzhili nahone vha nga si wanale vho kavhiwa nga murahu ha u tšanganedza khaelo.

Mbudziso: Ndi zwa vhu-kuma uri hu na thimbanywa ya muṅwalo wa kha lukanda une wa swaya muthu sa mushumeli wa livhanda kha khaelo, une wa londa matshimbilele a vhatu?

Phindulo: Hai. A hu na thimbanywa ya muṅwalo wa kha lukanda une wa swaya muthu sa mushumeli wa livhanda kana thimbanywa ya tshishumiswa tsha u londa muthu kha khaelo. Vhabvedzi vha khaelo vha a fanela u bula thimbanywa kha vha Maanḡalanga a Ndangulo ya Zwibveledzwa zwa Mutakalo zwa Afrika Tshipembe (SA-HPRA) phanḡa ha musiki khaelo i tshi tendelwa u shumiswa.

Mbudziso: Ndo pfa hu tshi pfi khaelo dzi na luswayo lwa Livhanda – lwa

666. Ndi zwone?

Phindulo: Hai. Khaelo a dzi na vhuṭumani na madzangano a vhurerele nahone dzi nga si tšanganywe na mimuya, madimoni kana dziṅwe thimbanywa dzi fanaho na dzenedzo.

Mbudziso: Ndi nga kona u haelwa arali ndo vhihfa muvhilini?

Phindulo: Mufumakadzi o vhihaho muvhilini u a kona u lwala vhwadze ha COVID-19. U haelwa zwi nga thivhela mufumakadzi o vhihaho muvhilini kha u lwala lwo kalulaho.

Mbudziso: Ndi fanela u ima u mamisa uri ndi kone u haelwa?

Phindulo: Vha Dzangano la Mutakalo la Lifhasi khatihi na vha Muhasho wa Mutakalo a vha themendeli uri muthu u fanela u ima u mamisa uri a kone u haelwa mavhangani na COVID-19. Khaelo dzo themendelwa uri dzi nga shumiswa na nga vhane vha khou mamisa.

Mbudziso: Ndi nga wana khaelo nga murahu ha u kavhiwa nga COVID-19?

Phindulo: Hai. Muṅwe na muṅwe we a vha o kavhiwa nga COVID-19 u fanela u ima

maḡuvha a 30 nga murahu ha u fhela ha tsumbadwadze uri a kone u haelwa.

Mbudziso: Ndinatsumbadwadze dza COVID-19, zwo tsireledzea uri ndi haelwe?

Phindulo: Hai. A vha faneli u wana khaelo arali vha na tsumbadwadze dza COVID-19. Vha nga tou itwa ndingo.

Mbudziso: Ndi nga kona u wana phimamushonga ya vhuvhili ya khaelo ya Pfizer phanḡa ha maḡuvha a 42 nga murahu ha u wana phimamushonga ya u thoma?

Phindulo: Hai. Vha nga kona fhedzi u tšavhiwa lwa vhuvhili nga murahu ha maḡuvha a 42.

Mbudziso: Ndi fanela u haelwa arali ndi kha ḡi bva u fhola vhwadze ha COVID-19? Muvhili wanga u nga si kone u lwa na vhwadze nga wone uṅe, hu si na uri u nga tšangana na mvelelo mmbi dza khaelo?

Phindulo: Vhuṭanzi vhu sumbedza zwa uri zwine muvhili wavho wa ita, musiki vha tshi khou lwala COVID-19, a zwi na maanḡa nahone ndi zwiṭuku kha zwine wa ita nga murahu ha u haelwa. U haelwa zwi ḡo ṅetshedza

phindulo ya maswole a muvhili o khwaṭhaho nahone a tshifhinga tshilapfu.

Mvelelo mmbi dza khaelo dzo vuḡa nahone a dzi dzhii maḡuvha a fhiraho liṭhihi kana mavhili, ngeno u lwala COVID-19 zwi tshi nga vhanga u valelwa vhuongeloni kana u lovha.

Mbudziso: Vhatu vhane vha vha na malwadze a doledza, a fanaho na mutsiko wa malofha, vha nga haelwa?

Phindulo: Vhatu vhane vha vha na malwadze a doledza vha khomboni khulwane ya u lwala vhwadze ha COVID-19 ho kalulaho. Ngauralo vha nga vhwelwa zwiḡulwane kha u wana khaelo.

Mbudziso: Arali ndo vhu-ya nda vha na nyanyuwo ya aḡedzhi kha dzilafho kana kha khaelo ndi nga kona u wana khaelo?

Phindulo: Muṅwe na muṅwe ane a vha na ḡivhazwakale ya nyanyuwo dza aḡedzhi kha dziṅwe khaelo kana mishonga u fanela u ranga u amba na muḡivhi wa zwa mutakalo.

Mbudziso: Nyanyuwo ya aḡedzhi i khombo u swika ngafhi kha khaelo?

Phindulo: Nyanyuwo dza aḡedzhi dzo kalulaho dzi a konḡa u wanala. Nyanyuwo ya aḡedzhi kanzhi i itea nga murahu ha sekonde kana mithethe i si gathi nga murahu ha u wana khaelo. Ndi ngazwo vhatu vhoṭhe vha tshi fanela u dzula fhethu ha tšogomelo lwa mithethe ya 15 nga murahu ha u haelwa u itela u vhoṅa arali vha si na nyanyuwo ya aḡedzhi.

Mbudziso: Zwo tsireledzea u wana khaelo arali ndi na nyanyuwo ya aḡedzhi kha makumba?

Phindulo: Ee. A hu na khaelo na nthihi ya COVID-

19 ine ya vha na phurotheini ya makumba.

Mbudziso: Ndo pfa u pfi vhaaluwa vha khou lovha nga murahu ha tshifhinganana vho haelwa. Khaelo yo tsireledzea kha vhaaluwa?

Phindulo: Khaelo yo tsireledzea nahone i a shuma kha u thivhela vhwadze ha COVID-19 ho kalulaho na lufu lwo vhangwaho nga COVID-19. Nga kha tshumiso ya khaelo, ri khou vhoṅa u tsela fhasi huhulwane ha mpfu dzi vhangwaho nga COVID-19 kha vhaaluwa mashangoni o fhambanaho.

Mbudziso: Ndi ngani vhaṅwe vhatu vha tshi kha ḡi wanwa vhwadze ha COVID-19 vha na vhege mbili vha tshi khou bva u haelwa?

Phindulo: Vha kona fhedzi u vha vho haelwaho lwo fhelelaho nga murahu ha maḡuvha a 30 nga murahu ha u wana khaelo ya Johnson & Johnson kana nga murahu ha vhege mbili nga murahu ha u wana phimamushonga ya vhuvhili ya khaelo ya Pfizer. Arali vho tšanea kha tshitzhili phanḡa ha musiki vha tshi vha muthu o haelwaho lwo fhelelaho, vha nga kona u kavhiwa nga vhwadze.

Mbudziso: Khaelo i a thivhela lwo fhelelaho u kavhiwa nga COVID-19?

Phindulo: Hai. Naho vho haelwa lwo fhelelaho vha nga kavhiwa nga COVID-19. Fhedzi, khaelo i fhungudza khovhakhombo ya u kavhiwa nga COVID-19 yo kalulaho, u valelwa vhuongeloni na u lovha nga vhanga la vhwadze.

U itela u wana mafhungo manzhi kha vha dalele <https://sacoronavirus.co.za>